

נחל עוז – קהילה לדורותיה – חוסן רב־דורי ועל־זמני

אילת גלס*

🧡 בתפילה ובקריאה להחזרת החטופות והחטופים כולם, החיים לשיקום והמתים לקבורה 🧡

כמי שעוסקת בתחומי החברה והקהילה שנים רבות, וכמנהלת לשעבר של אגף חברה וקהילה בתנועה הקיבוצית, מצאתי את עצמי בעקבות האירועים הקשים של ה־7 באוקטובר מתמודדת עם הנורא מכול ברמה האישית ומשתאה מול הכוחות וההתמודדות ברמה הקהילתית של קיבוצים ויישובים רבים, ואף משתתפת בסיוע.

קיבוץ נחל עוז הפך לחלק בלתי נפרד ממני לאחר כהונתי כמנהלת הקהילה אחרי מבצע צוק איתן. באופן טבעי התייצבתי ב־8 באוקטובר במשמר העמק, מקום הפינוי, והשתלבתי לבקשתם בליווי משפחות החטופים. בעקבות האירועים התגבשה והתעוררה קבוצה של עוזבי הקיבוץ, בניו וחבריו לשעבר בשם 'קהילת נחל עוז לדורותיה'. קבוצה זו פועלת ברציפות ובהתמדה עד עצם היום.

במאמר זה נבחנת התופעה של 'קהילה לדורותיה', תוך בירור אם היא ייחודית לנחל עוז או שמדובר בתופעה רחבה יותר. השערת המחקר היא שקהילה לדורותיה מחזקת את החוסן של הקהילה הגרעינית ומהווה כלי לשיקום בעת משבר. לשם ביסוס הטענה אתאר את קהילת נחל עוז לדורותיה, אפיין אותה על סמך ראיונות ושאלונים ואצביע על הקשר בין הפעילות של קהילת נחל עוז לדורותיה לבין תחושות החוסן והכוחות להתמודד עם המשבר של אנשי הקהילה הגרעינית. כמו כן אתאר את התופעה בקהילות נוספות.

שאלות המחקר

- מהם המאפיינים ודרכי הפעולה של קהילת נחל עוז לדורותיה?
- האם וכיצד הצליחה קהילת נחל עוז לדורותיה לחזק את קיבוץ נחל עוז במהלך המשבר ובתחילת השיקום?
- האם ניתן להכליל וליישם מודל זה גם ביישובים אחרים?

* המחברת משלבת בין השכלה אקדמית (בביולוגיה) לניסיון עשיר בתחום הקהילתי. לשעבר ראשת אגף חברה וקהילה בתנועה הקיבוצית. מתמחה בזהות קהילתית כחלק מחוסן קהילתי, בפיתוח כלים מחזקי זהות וחוסן ובתהליכי התערבות משקמי קהילה. מאז ה־8 באוקטובר 2023 מרכזת את מטה משפחות החטופים של קיבוץ נחל עוז. חברה בפורום מחקרי החוסן במוסד שמואל נאמן.

שיטה

- מחקר איכותני (באמצעות ראיונות, שאלונים, קבוצות מיקוד).
  - מחקר השוואתי (באמצעות סקירת עיתונות ומדיה, ראיונות).
- העבודה המחקרית עודנה בעיצומה וטרם הסתיימה. במאמר זה אתאר את התופעה של נחל עוז לדורותיה בלבד, ואציג מגמות שעולות מהנתונים שנאספו עד עתה.

רקע

קהילה וחוסן

קהילה וחוסן הם מושגים חיוניים במחקר ובפרקטיקה החברתית, בייחוד בהקשר של התמודדות עם משברים ושיקום אחרי טראומה. חוקרים מצביעים על כך שחוסן קהילתי אינו רק פונקציה של יכולת הפרט להתגבר על קשיים אלא גם תוצר של רשתות חברתיות חזקות, תחושת שייכות ויכולתה של הקהילה כולה להתארגן ולהסתגל לאירועים משבריים (Norris et al., 2008). דניאל אלדריץ' (Aldrich, 2012) מדגיש את החשיבות של הון חברתי, הכולל קשרים חברתיים ואמון בקהילה, כגורם מרכזי בחוסן הקהילתי.

מחקרים עדכניים מגדירים חוסן כיכולת של יחיד, קהילה או מדינה להתנהג באופן אדפטיבי בעת משבר או בעקבות הפרעה, כדי לשוב לרמת תפקוד קודמת או משופרת (פדן וגל, 2020). המחקרים מאששים את הקשר בין לכידות חברתית לחוסן קהילתי ומצביעים על כך שקשרים בין־אישיים חזקים ותמיכה הדדית ממלאים תפקיד חשוב בשיקום קהילות לאחר משברים (Patel et al., 2017).

קהילה לדורותיה

קהילה לדורותיה היא קבוצה של אנשים מגילים שונים שקשרו את חייהם עם מקום מסוים או עם קהילה מסוימת במשך תקופה בעבר, וממשיכים לשמור על קשרים רגשיים, חברתיים ותרבותיים עם הקהילה גם לאחר שעזבו את המקום פיזית. מחקרים מראים כי קשרים כאלה מבוססים על ערכים משותפים, זיכרונות קולקטיביים והיסטוריה משותפת, אשר ממשיכים לחבר בין חברי הקהילה לדורותיהם גם כאשר חברי הקהילה עוברים לגור במקומות אחרים (Halbwachs, 1992).

קהילות נחל עוז

קהילת נחל עוז הגרעינית – הקהילה המפונה

קיבוץ נחל עוז הוקם ב־1953. קהילת נחל עוז הגרעינית כוללת כיום כ־500 נפשות (מהם כ־160 חברות וחברים). לאחר ה־7 באוקטובר גרמו האירועים הטראומטיים בקיבוץ לשיתוק קהילתי. הפעולות המיידיות התאפיינו בהישרדות: **פינוי**, מציאת קורת גג לכל חברי הקהילה והתמודדות ראשונית עם העובדה ש־15 מחברי הקהילה נרצחו ושבעה נחטפו לעזה. חברי הקיבוץ פונו בשלב ראשון לקיבוץ משמר העמק ולקיבוץ כרמים. מיעוטם בחרו בפינוי פרטי. לאחר מספר שבועות עברה קבוצת הוותיקים למגדלי הים התיכון בבת ים. נכון למועד כתיבת המאמר הקיבוץ מנוהל והקהילה המפונה פועלת בחמישה מוקדים, לאחר שחלק מהמשפחות עברו לנתיבות וחלק שבו לקיבוץ נחל עוז.

קהילת נחל עוז לדורותיה

קבוצות של עוזבי הקיבוץ וכן קבוצות בנים היוו סוג של קהילה (למשל קבוצת 'דור צעיר' בווטסאפ) עוד לפני ה־7 באוקטובר. תחת השם 'קהילת נחל עוז לדורותיה' התגבשה אחרי ה־7 באוקטובר קבוצה של כמה מאות אנשים עוזבי הקיבוץ, בנים ובנות שעזבו ואנשים שעבדו או התנדבו בקיבוץ. הקהילה כוללת גברים ונשים בגילים שונים, שגרים במקומות שונים בארץ ובחו"ל.

הקהילה לדורותיה הגיבה בהתעוררות רגשית מיידית. אנשיה החלו להגיע ביוזמה אישית למשמר העמק ולנקודות קליטה אחרות. מספר אנשים יזמו הגעה לקיבוץ נחל עוז כשהיה עדיין תחת אש, והצטרפו לפעולות שיקום שהובילו מנהלי הקיבוץ מ־8 באוקטובר. כעבור שלושה שבועות החלה התארגנות מסודרת. הקיבוץ הקים מטה חטופים של משפחות נחל עוז, שהחל בתיאום ובסנכרון. מהר מאוד נוצר שיתוף פעולה עם קהילת נחל עוז לדורותיה וביחד ניזומו פעולות מאורגנות למען החטופים ולמען השיקום הפיזי של הקיבוץ.

אפיון קהילת נחל עוז לדורותיה והשפעתה על החוסן הקהילתי

אפיון המרואיינים והמרואיינות עד כה

רואיינו חמישה חברי הקיבוץ מהקהילה הגרעינית המפונה, שני ממלאי תפקידים, חמישה אנשי נחל עוז לדורותיה ושניים מקהילה אחרת – סך הכול 15 מרואיינים.

התפתחות הפעילות של קהילת נחל עוז לדורותיה

מדברי המרואיינים והמרואיינות עלה ש'קהילת עוזבים' קיימת זה מכבר וכוללת מספר קבוצות ווטסאפ, בעיקר לפי גיל (הכיתות) המשתתפים. לא רק **שהתופעה אינה חדשה**, אלא קבוצה זו כבר סייעה בעבר לקהילת הקיבוץ להתאושש ממשבר.

המניעים להיווצרותה של פעילות קהילת נחל עוז לדורותיה אחרי ה־7 באוקטובר:

- אחרי ה־7 באוקטובר **החלו פעולות ספונטניות וספורדיות** של אנשים. בהמשך נוצרה פעילות מאורגנת ומובנית, בשיתוף פעולה בין מטה משפחות החטופים לצוות של קהילת נחל עוז לדורותיה. הצוות הוקם באמצעות רישות טלפונית בין חברי הקבוצות השונות.
- **תחושת השייכות** גרמה לרובם ליזום או להצטרף לפעילות למען נחל עוז. **תחושת סולידריות** עם חבריהם וחברותיהם שנפגעו, שפוננו, סולידריות עם בני המשפחות שלהם שעברו את החוויה הקשה.
- תחושת הדחיפות בצוק העיתים. בהיעדר מעורבות מספקת של המדינה עלה צורך מיידי להירתם, בבחינת 'אם אני לא אעשה – לא יהיה'.
- גורם בולט נוסף, לדבריהם, הוא **תחושת המשמעות האישית** בעקבות העשייה.

השפעת הפעילויות של 'נחל עוז לדורותיה' על הקהילה הגרעינית המפונה

סוגי הפעילות כללו הגעה למקומות הפינוי, שיקום הרפת בקיבוץ, הקמת אוהל נחל עוז בכיכר החטופים, קבלות שבת, שילוט האסם וחדר האוכל בקיבוץ, מסע טרקטורים מקיבוץ כרמים ומשמר העמק לכיכר החטופים במאבק לשחרור החטופים, גיוס משאבים, עצרות, צעדות ועוד.

התמיכה הרגשית והסולידריות שניתנו על ידי **אנשים מוכרים** שהגיעו למקומות הקליטה בימים הראשונים, וכן להלוויות, הייתה משמעותית ותמכה בתהליכי העיבוד האישי והקהילתי של האסון. הפעילות השפיעה מיידי ואפשרה לקהילה המפונה פניות לעיסוק במשימות ההתארגנות הדחופות במקומות הפינוי.

הפעילות למען החזרת החטופים בכיכר החטופים ובמקומות נוספים התקבלה כמהותית כי היא אפשרה לקהילה תחושה של ביצוע משימה חשובה וקריטית עבורה, משימה שכקהילה מפונה ופגועה לא יכלה לבצע בעצמה לאחר האסון. הפעילות גרמה וגורמת לרבים מחוץ לקהילות נחל עוז להצטרף אליה כדי להביע תמיכה במשפחות החטופים.

החשיבות של **השיקום הפיזי** ושל הקיבוץ לאחר האירועים הטראומטיים ברורה. השיפוץ והשיקום של הרפת כדוגמה היו קריטיים לא רק לשיפור התשתיות הכלכליות אלא גם לחיזוק תחושת השליטה ולהעלאת המורל. תליית דגלים על סמלי המורשת בקיבוץ עצמו והפצת התמונות במדיה של הקהילה המפונה חיזקו את הגאווה המקומית. מובן שהכספים שנאספו משרתים את הקהילה המפונה לשיקומה.

לכלל הפעילויות הייתה משמעות נוספת בתהליך השיקום, בשל היותה של הקהילה פגועה, מפונה ומפוזרת. כל הפעילויות צולמו והתפרסמו במדיה החברתית של קיבוץ נחל עוז, כך שגם מי שלא הגיע יכול היה להיות שותף. פעילות שהתבצעה בקיבוץ עצמו אפשרה חיבור של מי שלא יכלו עדיין לחזור ולבקר בקיבוץ, בשל הקושי הנפשי.

השפעת הפעילות על החוויה האישית ועל החוויה הקהילתית

חוויה קהילתית מאתגרת	חוויה קהילתית מחזקת	חוויה אישית	
ניגודי רצונות, קונפליקט בין יוזמות, מי מנהל? חוסר היכרות בין קבוצות גיל, בין ותיקים לחדשים.	תחושה מחוזקת ומחובקת, התעצמות קהילתית, סולידריות, היווצרות קשרים חדשים, שותפות גורל, תחושה שמחויבים אלינו. תקווה.	חויית התרגשות והעצמה, תחושת חיבוק, תחושה שרואים אותי, שלא נוטשים אותי. תקווה.	קהילה גרעינית מפונה
תחושת "אשמת העוזבים", ערבוב רגשות, כעסים מן העבר, לגיטימציה להיות חלק.	התרגשות מהידוק הקשרים, חיזוק הרב־דוריות והעל־זמניות, תחושת עוצמה ויכולת לתמוך ביקרים לך שנפגעו, שנוצרת מתוך הקהילתיות, מחויבות. תקווה.	חויית משמעות ושייכות למשהו גדול מהפרט, נאמנות לחברים וסולידריות. תקווה.	קהילת נחל עוז לדורותיה

סיכום והמלצות

אחד מהמאפיינים הייחודיים של נחל עוז ושל יישובים קהילתיים אחרים הוא תחושת ה**שייכות העמוקה** שחשים חברי הקיבוץ, הן הנוכחיים והן החברים מן העבר. גם לאחר שעזבו את הקיבוץ, רבים ממשיכים לראות בו בית. הקשרים שנרקמו במהלך השנים, הזיכרונות והחוויות המשותפות יוצרים תחושת משפחתיות שאינה מתפוגגת עם הזמן או המרחק. **הקשר הרגשי**

הזה והמחויבות העמוקה של חברים ותושבים לשעבר למקום ולערכים שעליהם גדלו גורם בעיתות משבר למוכנותם להתגייס כדי לסייע לקיבוץ או ליישוב ולתושביו.

אחד העוגנים שמאפשר את הצלחת הפעילות של נחל עוז לדורותיה הוא אופן העבודה: השילוב בין גורם מנהל לבין המתנדבים מאפשר לקשור בין קהילת נחל עוז לדורותיה לבין קהילת נחל עוז המפונה ומנהליה. בניית האמון ויצירת קשרים מאפשרת להתגבר על האתגרים ולמנף את היתרונות.

עבודה בשיתוף תוך התמודדות עם האגו, הקמת צוותים והאצלת סמכויות, שמירה על העברת המידע ועל שקיפות, על שיתוף והתחשבות – כל אלה מאפשרים לקדם רעיונות רבים ולהוציאם לפועל, ואף להתמיד. המחברות, השייכות והמשמעות מייצרים מחויבות. הכלים העיקריים המאפשרים לקהילת נחל עוז לדורותיה להיות כלי מחזק חוסן:

- מאגר נתונים מתעדכן של חברי הקהילה לדורותיה.
- ניהול.
- תיאום וסנכרון עם הקהילה הגרעינית.
- מחויבות, התנדבות, התמדה.

פעילותה של קהילה לדורותיה משמעותית עוד יותר כאשר הקהילה הגרעינית מפונה מביתה, מפוזרת במספר מוקדי קליטה ומתמודדת עם שיקום בתנאי ארעיות. קהילת נחל עוז לדורותיה מחזיקה בנרטיב היסטורי של קיבוץ נחל עוז, המהווה תזכורת לקהילת נחל עוז הגרעינית כפי שהייתה במלוא תפארתה בשנים קודמות. זהו עוגן בתהליך השיקום, המאפשר לקהילה להיזכר ולהתחבר למי שהיא ולכוחותיה. הפעילות המשותפת מעוררת ומחזיקה מידה מסוימת של **תקווה** בין רבים מאנשי נחל עוז הגרעינית ומאנשי נחל עוז לדורותיה.

המאמר מציג מגמה של חיזוק החוסן הקהילתי של קהילת נחל עוז בעת משבר בזכות תמיכת הקהילה לדורותיה, המסייעת להקל את המצוקה ולהעצים את הרוח הקהילתית. קהילה לדורותיה מציעה יתרונות חשובים בחיזוק החוסן הקהילתי, בייחוד במצבי משבר. קהילת נחל עוז לדורותיה ממחישה כיצד קשרים מתמשכים עם עוזבי הקהילה יכולים להביא לתמיכה משמעותית ולהתגייסות בזמנים קשים. קהילות נוספות יכולות ללמוד מהניסיון הזה, לחזק את הקשרים עם חבריהן לשעבר ולהפעיל את הקהילה לדורותיה בעתיד.

מקורות

פדן, כ' וגל, ר' (2020). הצעה למסגרת רב־ממדית להגדרת המושג "חוסן". **חוסן לאומי, פוליטיקה וחברה**, 2(1), 78-41. DOI: [10.26351/NRPS/2-1/5](https://doi.org/10.26351/NRPS/2-1/5)

Aldrich, D.P. (2012). *Building resilience: Social capital in post-disaster recovery*. University of Chicago Press.

Halbwachs, M. (1992). *On collective memory*. University of Chicago Press.

Norris, F.H., Stevens, S.P., Pfefferbaum, B., Wyche, K.F., & Pfefferbaum, R.L. (2008). Community resilience as a metaphor, theory, set of capacities, and strategy for disaster readiness. *American Journal of Community Psychology*, 41(1-2), 127-150. DOI: [10.1007/s10464-007-9156-6](https://doi.org/10.1007/s10464-007-9156-6)

Patel, S.S., Rogers, M.B., Amlôt, R., & Rubin, G.J. (2017, February 1). *What do we mean by 'Community Resilience'? A systematic literature review of how it is defined in the literature*. PLOS Currents Disasters. <https://tinyurl.com/2nnm6a29>